

mun Dei ministrum, et consentaneum boni imperatoris adiutorem, qui ab utroque Domino dignus et fidelis inventus, merito utriusque recompensationem percipiat.

EPISTOLA AD CLERICOS ET MONACHOS LUGDUNENSES,

DE MODO REGIMINIS ECCLESIASTICI.

I. Quia novi inter aliquos, quosdam rumores et suspiciones diversas, hæc subteradjecta scripsi, per quæ cognoscere dignemini quæ ego in actione ecclesiastici regiminis tenenda putem, cessetque paucorum murmuratio, cum omnibus mea fuerit intentio patefacta. ^a Unus est sponsus, qui habet sponsam; qui diligendus est propter se, non propter aliud aliquid, cum ipse sit pax, veritas, justitia, sanctificatio, et redemptio, et omne bonum, et sine illo nulum bonum; qui de cælo venit, et super omnes est; qui quos eripit de terra, levat ad cælum. Amici sponsi sunt, qui se videntes et audientes ædificant in amorem et cultum sponsi, filii vero sponsi, et qui ædificant, et qui ædificantur. Unus est agnus, qui habet sponsam, de qua dicitur Joanni apostolo: *Veni, ostendam tibi sponsam, uxorem agni*: et ostensa est illi civitas sancta Hierusalem descendens de cælo a Deo, habens claritatem Dei.

II. De hac sponsa et civitate cantatur in cælo *Alleluia, quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus et exsulemus, et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, et uxor ejus præparavit se; et datum est illi, ut cooperaret se byssino*. De hac uxore et civitate dicit Joannes evangelista quod ipsa sit et tabernaculum Dei. Ait enim: *Et civitatem sanctam Hierusalem vidi novam descendentem de cælo, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus erit cum eis eorum Deus, et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra*. De hac civitate et uxore virgine generat agnus Dei, agnus Deus, agnus omnipotens, agnus omnipotentis, agnos et oves quos ^b commendat beato Petro apostolo dicens: *Pasce agnos meos*. Et iterum: *Pasce oves meas*. Hic sponsus et agnus omnipotens dicit sponsæ et uxori suæ: *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut grex ovium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis*. Et iterum: *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis*. Hæc uxor et filia est viri sui agni et principis, cui ipse dicit: *Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis, filia principis!*

III. Ipse princeps pater sponsæ suæ, et frater ejus est. Dicit enim ipsi uxori et sorori suæ: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! Nec mirum si uxor soror est; quia et mammæ atque ubera ejus turris, et ipsa murus*. Sic enim de illa pater et sponsus loquitur: *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est! Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis*. Et illa respondit: *Ego murus, et ubera mea turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Quid mirum si murus et civitas, cum et vinea habens virum? *Vinea enim, inquit, fuit Pacifico in ea, quæ habet populos. Tradidit eam custodibus: vir affert pro fructu ejus mille argenteos*. De qua ipse vir et pater statim subjungit, *Vinea mea coram me est. Ipsa vinea virginis quoque est et conjux, de qua in carmine nuptiali canitur ipsi regi et sponso: Stetit conjux in dextera tua, in diademate aureo*. Et ipse sponsus et pater ait eidem conjugi: *Audi filia et vide*. Et ipse cantor hujus carminis eidem dicit: *Et, o filia fortissimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites populi*. Hæc juxta Hebraicum. Antiquior autem translatio, ut eandem conjugem reginam et filiam regis ostenderet, sic ait ipsi regi: *Astitit regina a dextris tuis*. Et post pauca: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*. Hæc regina non solum vinea est, sed et hortus, et fons. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*. Dicitur et mulier, sicut scriptum est: *Mulierem fortem quis inveniet?* Et post aliqua: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ*. In ejus persona quibusdam fidelibus et Paulus scribit: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Cui ipse Christus Dominus loquitur: *Totu pulchra es, amica mea, et macula non est in te*. Et illa de illo: *Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum*.

IV. Ista sponsa regina, et uxor et ancilla est. Sed hoc non mirum. Mirum tamen et omni misericordia plenum, quod vir ejus et dominus, etiam domina est illi, sicut Psalmista decantat: *Sicut oculi ancillæ ad manus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum*. Quæ etiam mulier dicitur habens dragmas decem, quæ, perdita una, accendit

BALUZII NOTÆ.

^a Unus est sponsus, id est, Christus, verus et unus sanctæ Ecclesiæ sponsus. Vide supra in notis ad epistolam ad Nibridium.

^b Commendat beato Petro, id est, episcopis, ut explicant veteres. Vide notas ad ep. 84 Lupi Ferrariensis.

lucernam, everrit domum, quæsit, et invenit. Dicitur et mater, sicut ipse per Isaiam loquitur, dicens: *Quomodo si cui mater blanditur, ita ego consolabor vos.* Vere enim et mater et domina est, virtus et sapientia, fortitudo et gloria, resurrectio et vita, via et veritas, illuminatio et salus, et cætera hujusmodi.

V. Illud quoque non minus mirum quod ancilla et amica etiam mater Domini sui esse potest, illo modo quo Dominus ait: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater et soror et mater est.* Quod et Apostolus de se ipso ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.*

VI. Hæc multiplicia nomina sponsi et sponsæ, Christi et Ecclesiæ, non de aliquibus gestis historicis (sicut est, cum Scriptura de Sara, Rebecca, Rachel loquitur, in quibus conjunctio Christi et Ecclesiæ figurata est), nec de eo locutionis genere, quo in rebus sensibilibus significativa prænuntiatione ponuntur (sicut est mons domus Domini, ubi mons Dominum et domus ecclesiam significat) et multa hujusmodi, assumpta sunt; sed de illis locis ubi in illam ordinatam narrationem gestorum Scriptura exsequitur, sed tantum diversis hujusmodi nominibus Christum et Ecclesiam indicat, et in quibus nullus ita insipiens est ut aliud quærendum existimet, nisi Christum et Ecclesiam.

VII. Miranda vero Conditoris benignitas ostenditur; cum tanta unitate a corpus capiti adhæreat, et caput corpori præsideat, sicut Propheta decantat: *Induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Et post aliqua: *Habitabit enim juvenis cum virgine,*

A et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. Et Apostolus aperte ostendit, dicens: *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu potati sumus.* Quia videlicet hanc unitatem spiritus Christi facit.

VIII. Hæc sunt quæ ineffabiliter jucundissimam præstant avocationem piæ et fideli animæ, et talem avocationem, qualis in præsentī vita ex creaturarum contemplatione nulla esse potest, et, ut ita dicam confidenter, in omnibus operibus Dei visibilibus et invisibilibus nulla similis inveniri potest. De hac avocatione Dominus præcipit per Prophetam: *Loquimini ad cor Israel, et avocate eam.* De hac etiam vir cum quo est Deus in visione quæ erudit eum mater sua, mystico sermone, sic præcipit: *Date siceram mærentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. Bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius.* De hac et Psalmista, cum beatum diceret eum qui non respexit in vanitatem et insanias falsas, vel sicut in Hebraico legitur, ad superbias pompasque mendacii, in quibus sunt avocationes carnalium mentium, subjunxit: *Multa fecisti, tu Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis non est qui similis sit tui.*

IX. Ergo quicumque prædicationis officium et locum regiminis suscepit, et negligit in his summis rebus, quod est summum misericordiæ Dei, avocare amicos fidelium, et quærit consolationem et avocationem in divitiis, in ornamentis metallicis,

BALUZII NOTÆ.

^a *Corpus capiti*, id est, Christus Ecclesiæ. Christus enim est caput Ecclesiæ. Episcopi autem sunt membra corporis Christi, quod est Ecclesia. Sic enim scribit Gregorius I papa ad Januarium archiepiscopum Calaritanum lib. I, epist. 60: « Si ipse Dominus noster viduarum se maritum orphanorumque patrem Scripturæ sacræ profitetur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere. » Vide eundem Gregorium lib. II, epist. 37, et lib. VII, epist. 110.

^b *Locum regiminis suscepit.* Audiant episcopi. Ait Agobardus eum qui prædicationis officium et locum regiminis suscepit et negligit, operamque dat venationi, aucupationi, piscationi, cæterisque sæculi oblectamentis, hunc episcopum non esse, sed destructorem operis Dei, ac per hoc adjutorem Antichristi. Non abhorrebat a sententia Agobardi Arnulphus episcopus Aurelianensis, cum hæc adversus episcopum Romanum eloqueretur in synodo Rhemensi adversus Arnulphum, cap. 28: « Quid hunc, inquit, reverendi Patres, in sublimi solio residentem, veste purpurea et aurea radiantem, quid hunc, inquam, esse censetis? Nimirum si charitate destituitur, solaque scientia inflatur et extollitur, Antichristus est in templo Dei sedens, et se ostendens tanquam sit Deus. » Et semper visum est alienum a dignitate sacerdotali sæcularibus negotiis et sollicitudinibus mundi occupari. Istud enim etiam in seipsis culpant episcopi in synodo Parisiensi con-

gregati an. 829 ad Ludovicum Pium scribentes: « Sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, partim cupiditate, in sæcularibus negotiis et sollicitudinibus mundi ultra quam debuerint se occupaverunt. »

^c *In divitiis.* Damnat divitias in episcopo, ut qui Christi pauperis locum in Ecclesia tenet. Sed intelligit, opinor, eum episcopum esse culpandum, qui divitiis male utitur, ad luxum videlicet, ad libidinem, avaritiam, et cætera malarum mentium vitia. Nam qui pauperes nutrit, ecclesias ædificat, mittit qui populos in fide instruant, is vero nunquam sat dives erit, tametsi immensos habeat thesauros.

^d *Ornamentis metallicis.* Istud ipsum graviter exprobrat malis episcopis sanctus Bernardus abbas Clarevallensis, ad Henricum Senonensem archiepiscopum scribens: « Clamant vero nudi, clamant famelici, conquantur, et dicunt: Dicite pontifices in freno quid facit aurum? Nunquid aurum a freno repellit frigus sive esuriam? Jumenta gradiuntur onusta gemmis, et nostra non curatis crura nuda caligulis? Annulli, catenulæ, tintinnabula, et clavate quedam corrigiæ, multaque talia tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, mulorum dependent cervicibus; fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis. » Neque ab institutore et patre suo dissentit Petrus Clarevallensis in epistola quam sub nomine Jesu Christi scripsit ad Innocentium VI papam et curiam Romanam anno 1355. Nam in capite 30 ita loquitur: « Exhortamur

* in venationibus, aucupationibus ac piscationibus, et, quod pejus est, in ^b comessionationibus, et ebrietatibus, et sonis musicis, sicut Dominus per prophetam detestatur, dicens : *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris; et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis.* Iste talis non est adjutor Dei, sicut Paulus ait : *Dei enim sumus adjutores. Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Sed est destructor operis Dei, ac per hoc adjutor Antichristi;

BALUZII NOTÆ.

quod non nimium sitis curioso spectabiles equitatu, non circa vos discurrant hinnientium frendentes acies caballorum, non auro curiose tingantur frena, nec ex sericis lora componantur filis, non argente calcaria rutilent, non squarileto spectabilive purpura tegantur sellæ, nec pretiosi pendentes confibulent zonas clavi micantes auro, nec muricis earumdem corrigiarum ornatus soleat redolere tincturam, non eboris pulchritudine obryzi vel argenti metallive pretiosi cuiusvis alterius gumphis sellarum conelavet amictus, non micantibus pectoralia tegantur ostro, nec febrescens ex auro gæstetis frenos, non radiantibus fastuosi sonipedes onerentur gemmis, etc. » Ex pervetusto codice nostro ms. unde fragmentum aliud anno superiore editum est in notis ad Lupum Ferrariensem, pag. 478.

* *In venationibus.* Quippe vetitum episcopis alere canes, aut venationem exercere : in quam rem valde celebris est canon 55 synodi Agathensis : « Episcopis, presbyteris, diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres, habere non liceat. Quod si quis talium personarum in hac voluptate detectus fuerit; si episcopus est, tribus mensibus se suspendat a communione; presbyter, duobus mensibus se abstineat; diaconus vero, ab omni officio vel communione cessabit. » Vide etiam canonem quartum Epaoensem, et decimum tertium canonem concilii Matisconensis secundi. Carlomannus princeps in synodo cui martyr Bonifacius interfuit : « Nec non et illas venationes, et sylvaticas vagationes cum canibus, omnibus servis Dei interdiximus, similiter ut accipitres et falcones non habeant. » Venationem enim in episcopo graviter reprehendit Nicolaus I apud Gratianum dist. 34, cap. *Quorundam*. Itemque Nicolaus II in Decretis, cap. 6 : « Ut episcopi et clerici arma non ferant; neque venatui neque aucupio studeant. » Itaque eos qui venatione delectantur, lubens revocaverim ad ea quæ singulis Christianis ait Prosper in peroratione libri de Gloria Regnoque Sanctorum : « Si venandi est affectio, inquit, habes montes altissimos, cervos velociter apostolorum prophetarumque dicta percurrentes. Habes et in campis petram, refugium eryciis et leporibus, quos in simplicitate cordis Christus Dominus per suos canes venatur, ut spinis careant delictorum. » Vide Jonam Aurelianensem in libro II de Institutione Laicali, cap. 23.

» *Comessionationibus.* Mirum est tam sollicitos in hoc fuisse veteres, ut nullam occasionem prætermiserint admonendi episcopos ut a comessionationibus et ebrietate abstinerent, juxta præceptum Pauli, qui edixit episcopum debere esse *non vinolentum*. Insignis est Hieronymi locus ex commentario in Michæam prophetam, relatus a Gratiano dist. 35, cap. 4 : « Ecclesiæ principes, inquit, qui deliciis affluunt, et inter epulas atque lascivias pudicitiam servare se credunt, propheticus sermo describit, quod ejiciendi sunt de spatiosis domibus, lautisque conviviis, et multo labore epulis conquisitis, et ejiciendi propter malas cogitationes et opera sua. Et si vis

et licet in oculis humanis sacerdos esse videatur, ^c in oculis tamen Dei non est : quia veniente Domino ad judicium, dividetur, et pars ejus cum infidelibus ponetur, et de qualibus scriptum est : *Vidi impios sepultos : qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate, quasi justorum operum.* Nullus ergo ex his dux populi Dei esse debet, ne quærentes regna cœlestia in foveam demergat, ubi ipse judicio Dei demersus est, sicut Dominus ad beatum Job demonstrat, dicens : *Si habes brachium sicut Deus? Et quibusdam interpositis : Absconde eos,* inquit, id est, superbos

scire quo ejiciendi sunt, Evangelium lege : *In tenebras scilicet exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium.* Annon confusio et ignominia est, Jesum crucifixum, magistrum pauperum, atque esurientem, fartis prædicare corporibus, jejuniarumque doctrinam rubentes buccas eminentiaque ora proferre? » Et Magnus ille Gregorius lib. II, epist. 14, acriter objurgat Natalem episcopum Salonitanum, quod derelicta pastoralis cura, solis se conviviis occuparet. Unde et eundem Natalem (qui reprehensionem Gregorii in jocum verterat; exemplum afferens Abrahæ et Isaac, quorum unus angelos convivio exceperat, alter vero satiatus benedictionem filio dederat), postea rursus admonuit abstinere a conviviis, scripta ad eum elegantissima epistola, quæ est 57 ejusdem libri. Et patet convivia illa non fuisse admodum Christiana; cum præter temulentiam et voracitatem, etiam a Christianorum diffamatione non abstinerent, nemoque ex irrisione reprehenderetur. Nam convivia episcoporum debent esse seria.

* *In oculis tamen Dei non est.* Ait ergo eum qui ad episcopatum vocatus est, si sæculi oblectamentis indulget, in oculis Dei non esse sacerdotem, tametsi personam episcopi gerat coram hominibus adeoque episcopus esse videatur. Sic sanctus Ambrosius in capite tertio libri de Dignitate Sacerdotali, loquens de malo episcopo, ait : « Pronuntiat enim episcopus hujusmodi ad populum, dicens : Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, et divinis intuitibus inspicitur leprosus magnus. » Sic Marcellinus et Faustinus in Libello Precum, pag. 46, aiunt quosdam episcopos perfidiæ Arianorum subscripsisse, « ut episcopale nomen apud homines retinere viderentur, quod utique jam apud Deum post subscriptiones impias non habebant. » Sic Fulgentius Ruspensis episcopus in capite primo contra Sermonem Fastidiosi, ait eum, tametsi presbyterii honorem in conspectu hominum ceperit, coram Domino non habuisse. Eadem fuit sententia hereticorum Albigensium, qui, ut Rogerius de Hoveden tradit, dicebant : « quod essent ordinandi in Ecclesia episcopi et presbyteri; et si tales non ordinabantur quales præcipiebant, non essent episcopi, nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocritæ et seductores. » Verum recte adnotatum est a viris eruditissimis, eam esse constantem Ecclesiæ catholicæ sententiam, ex doctrina et traditione apostolica descendente, etiam improbum hominem, canonicè ordinatum, vere sacerdotem ac Dei adiutorem esse. Nam si hæc regula non esset certa, horrenda confusio turbasset Ecclesiam, etiam in initiis Christianismi. Nam et Judas malus erat, qui tamen apostolus Christi fuit. Et multos postea variis temporibus malos episcopos fuisse nemo negaverit. Denique Christus ait Scribas et Phariseos sedisse super cathedram Moysi. Itaque sic scripsisse videtur Agobardus vehementer, ut episcopos admoneret sui officii, et ut intelligerent quantum Deo displiceat mala episcopi vita.

et impios, in pulverem simul, et facies eorum demerge A
in foveam.

X. Sunt alii qui, sicut et isti, non apparent hominibus impij, sed per simulatam justitiam flunt in oculis hominum sepulcra dealbata; in oculis autem Dei, id est intus, pleni sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. Ait beatus Paulus apostolus: *Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.* Et iterum: *Habentes hanc ministrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non defecimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis.* Sicut enim adulter non quærit fructum prolis, sed tantum ut suæ voluntati faciat et libidinem impleat; B
ita omnis qui administrationem verbi suscepit, si ex sinceritate salutem audientium et ædificationem Ecclesiæ non quærit, sed causa alterius rei, quæ minor est quam salus auditorum, verbum Dei loquitur, ut suæ nimirum propriæ voluntati obtemperet, adulter est.

XI. Ergo non soli hæretici adulterant verbum Dei, miscendo fallacias suas. Sed et omnes qui per sacrum ministerium ad honores et divitias temporales pervenire festinant, etiam et illi qui ad honores et divitias sublimari non possunt, et victum aut tegumentum quotidianum ex sacro ministerio adipisci cupiunt (quia non ideo sumptus accipiunt ut prædicent, sed ideo a prædicant ut accipiant; nec loquuntur ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo; sed ambulant in astutia, nec abdicant occulta dedecoris, sed amplectuntur), adulteri sunt. Omnis ergo qui præponitur cæteris, sive clericus, sive monachus, si ita videtur benevolus et mansuetus atque affabilis, ut subditorum corda in sui amorem et b propriam laudem convertat, adulter est, et regimen animarum suscipere nunquam debet. Qui autem ita prudens, mansuetus, et suavis est, ut se videntes et audientes ad amorem et laudem sponsi convertat et accendat amicus est sponsi, castita-

BALUZII

a *Prædicant ut accipiant.* Tum enim, quod merito damnat Agobardus, erant nonnulli qui verbum Dei prædicabant quæstus causa, non tam solliciti de cura animarum, quam de colligenda pecunia. Et omnino accepisse ista videtur Agobardus a sancto papa Gregorio, cujus hæc sunt verba ex libro xix in Job, cap. 41: « Butyro pedes lavantur, dum sanctis prædicatoribus debita ab audientibus stipendia conferuntur, et quos fatigat injunctus prædicationis labor, exhibita a discipulis pinguedo boni operis fovet; non quod ideo prædicent, ut alantur, sed ideo alantur ut prædicent, id est, ut prædicare subsistant; non ut intentionem sumendi victus transeat actio prædicationis, sed ad utilitatem prædicationis deserviant ministeria sustentationis. Unde a bonis prædicatoribus non causa victus prædicatio impenditur, sed causa prædicationis accipitur victus. » Neque vero dixerim nihil prædicatoribus debere dari ab auditoribus. Nam dignus est operarius mercede sua; et justum est ut qui spiritalia nobis seminant, carnalia nostra metant, ut ad Corinthios scribit Paulus apostolus: quem locum attulit idem

tem quærit sponsæ, meritoque suscipit regimen animarum. Omnis clericus, aut monachus, cui datus est quantuluscunque sermo sapientiæ, aut sermo scientiæ, et dum loquitur, cupit audientes in proprium amorem et propriam laudem convertere et inflammare, iste se ipsum prædicat, non sponsum; et idcirco pellendus est de interiori thalamo, quia adulter est; foris in atrio præsidet, non sponsæ jussu, sed patientiæ permissu: quia sive occasione, sive veritate sponsus annuntietur, gaudendum est. Fidelis enim anima a quocunque audiat laudes sponsi, in amorem sponsi accenditur, non in negligenter laudantis. Nam et diligentem laudatorem amat ut proximum, non ut sponsum, amat in sponso, non pro sponso. Ambulans in via immaculata, hic Domino ministrat, non sibi; et potest proponi cæteris: non ambulans, sed jacens in ignavia, et qui sic ministrat, sibi ministrat, non Domino, non debet præponi cæteris. Qui custodes observationum ad fribitum suum, et non ad utilitatem domesticorum, sibi met dispensat, non Domino, non est fidelis dispensator et prudens, quem constituat Dominus super familiam suam. *Labor stultorum affliget eos qui nesciunt in urbem sponsi pergere;* et ideo non debent fieri duces aliorum. Labor sapientum sanat eos. Deducuntur enim ab sponso in viam rectam, ut eant in civitatem habitationis; talesque fieri debent duces eorum qui non habent hic manentem civitatem, sed futuram inquirent in grege qui ascendit de lavacro. Et secundæ sunt amandæ, et steriles tolerandæ; et sani custodiendi, et infirmi sanandi: quia sponsus de cælo venit quod perierat requirere, et quod abjectum erat reducere, et quod confractum alligare, et quod infirmum consolidare, et pingue et forte custodire.

XII. Hæc in subjectis ovibus ita observanda sunt. In prælatis autem et pastoribus alia conditio est. Quoniam sicut beatus est *fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore,* qui imitatur c pastorem

NOTÆ.
Gregorius homilia 17 in Evangelia, ut ostenderet æquum esse ut populus Christianus alimenta sustentationis suppeditet prædicatoribus. Hoc enim, ut dixi, justum est, et prorsus æquum. Sed quis ferat prædicatores quosdam, qui nihil non agunt ut cathedras occupent majores, et ex quibus majus salarium provenit. Quasi constaret verbum Dei non valere, nisi quantum æstimatur.

b *In propriam laudem.* Taxat alterum genus concionatorum æque odiosum, eos nimirum, quibus hæc unica cura est, ut belle concionari videantur: cujusmodi nimium multi sunt; atque utinam nulli essent! Tum admonet vitandum id esse. Præclare sanctus idem Gregorius in homilia paulo ante laudata: « Quisquis namque ideo prædicat, inquit, ut hic vel laudis vel muneris mercedem recipiat, æterna procul dubio mercede seprivat. » Vide rursum eumdem Gregorium homilia 21 in Ezechielem.

c *Pastorem pastorem,* id est, Christum, quo etiam modo eum nominant Prosper, Petrus Chrysologus, Julianus Pomerius, Ruricius Lemovicensis, Gregorius Magnus, Hincmarus, alii. Sic, quod idem est,

pastorum in administratione pascuæ; ita e contrario de pastoribus qui pascunt semetipsos, quod infirmum est non consolidant, et quod ægrotum non sanant, et quod fractum non alligant, et quod abjectum non reducant, quod perierat non requirunt: de quorum ore liberet pastor pastorum oves suas, et eas pascat in pascuis uberrimis, etiam eas quæ in præsentī vita semper pro se tolerant pravum pastorem. Et quidem pia ovis semper quærit bonum pastorem. Sed si deest in hac mortalitate, non deest ille qui animam suam posuit pro ovibus suis. Propter quod, ubi emendari non potest, ab ovibus tolerandus est ut mercenarius sedens in cathedra Moysi. Quoniam jussit pius sponsus, verus pastor, ut quæ dicunt tales, faciant oves; quæ autem faciunt, non faciant.

XIII. Hæc in postremo propterea dixi, ne quis me putet perditam existimare fidelem ovem, quæ prudenter tolerat pravum pastorem; illud summopere commonens, ut omnis pastor non sibi, sed Domino nutriat et erudiat atque corripiat in disciplina et timore Domini subditos: sicut et beato Petro summus pastor præcipit dicens: *Pasce agnos meos,*

BALUZII NOTÆ.

alibi vocatur princeps pastorum, sacerdos sacerdotum, pontifex pontificum, episcopus episcoporum. Posterioribus tandem sæculis episcopus quoque Romanus vocatus est episcopus episcoporum. Quod ita intelligi debet, ut quia caput est omnium Domini sacerdotum, et præcipuus totius orbis episcopus, privilegio sedis suæ, intelligatur ob hoc ipsum constitutus super reliquos orbis episcopos, ideoque quodam modo fit episcopus episcoporum, præsertim cum ad eum pertineat cura et sollicitudo universalis Ecclesiæ. Neque tamen existimandum est hanc appellationem fuisse tributam antiquitus episcopo Romano; tametsi quidam ita se colligere putent ex libro Tertulliani de Pudicitia, et ex Cypriano in præfatione concilii Carthaginensis. Nam, si quid in his rebus video, Tertullianus hic pontificem Romanum satyrico sale defricat: certe palpo non percutit. Et in Cypriani sensu manifestum est eos falli. Neque enim ait Cyprianus removendam esse præsumptionem episcopi Romani, qui se episcopum episcoporum diceret. Sed ait: *Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit;* id est: Non arbitror quemquam episcoporum, qui hic præsentis sumus, eo præsumptionis excedere, ut se supra omnes collegas suos efferat, sententiamque sui ipsius unicam, ut tyranni solent, prævalere debere contendat adversus sententiam plurimorum, præsertim quoties fidei causa ventilatur. Hunc ego genuinum verborum Cypriani sensum esse arbitror. Sumptum est autem istud loquendi genus ex rhetorum disciplina. Alioqui enim si qui supra episcopos sunt, episcoporum episcopi dici debent, dubium non est quin primas Africæ, nimirum episcopus Carthaginensis, dici debuerit episcopus episcoporum. Nam si istud loquendi genus quidpiam haberet auctoritatis, multum detraxerit de dignitate episcopi Romani, cum quo nonnulli episcopi paria facere viderentur. Sidonius enim libro vi, epist. 1, Lupum Trecensem episcopum vocat *patrem patrum*, et *episcopum episcoporum*. Et Ennodius lib. 1, carm. 15, Ambrosium episcopum Mediolanensem vocat *pastorem antistitum*. Et tamen nemo dixerit pontifices Romanos, qui Lupi et Ambrosii ævo floruerunt, Lupo Ambrosioque fuisse subjectos. Quin et Carolus ipse Magnus vocatur *episcopus episcoporum* a monacho Sangallensi in libro primo de Ecclesiastica Cura ejusdem Caroli cap.

A inquit, non *tuos*; et idcirco mihi, non tibi. Hoc est certum indicium quod me veraciter diligas, si agnos meos sollicitè pascas, propter quod recepturus es justitiæ coronam. Sic et quidam antiquus pastor curam sollicitudinis mysticis verbis significavit, dicens: *Non est adhuc tempus ut in caulis includantur oves. Date antea potum ovibus, et sic eas ad pastum reducit.* Quod ubi non fit, et venit illud quod propheta deplorat dicens: *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam; et nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit.* Et alius: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.*

XIV. Hæc verba non imperita, imperite tamen ab imperito ordinata, omnibus necessaria sunt, a ab illo qui sedet in solio, usque ad eum b qui laborat ad molam. Ego non tam illis scribo, quibus nihil debeo nisi charitatem, sed eis qui nobis commissi sunt; ita tamen ut in nomine pastorum et rectorum intelligantur abbates, et præpositi, atque presbyteri: quos et obnixè deprecor ut toto corde intendant in exhortationem et obsecrationem beati Petri apostoli, qua dicit: *Seniores ergo, qui in*

27. Et Edgarus Angliæ rex, qui anno 966 vivebat, *pastor pastorum* vocatur a synodo provinciali Angliæ sub Dunstano celebrata. Sic Eusebius in libro primo de Vita Constantini, cap. 44, Constantinum vocat *communem omnium episcopum*; et Clodoveum regem, *regionum præsullem*. Remigius Rhemensis episcopus: quos tamen episcopos fuisse nemini hactenus in mentem venit. Atque id ideo visum est adnotare, ut planum omnibus fieret quonam modo accipienda sint verba Tertulliani ac Cypriani. Littera enim occidit, spiritus vivificat.

a *Ab illo qui sedet in solio*, id est, episcopo. Nam is in throno sedet in ecclesia, id est, in cathedra sublimiore. Et cathedram illam episcopalem *solium* quoque vocat Sulpicius Severus in capite primo secundi dialogi, augendam ad invidiam. « Quendam nuper, inquit, non sine meo pudore vidi, sublimi solio quasi regio tribunali, celsa sede residentem. » Addam vero locum celeberrimi viri Petri de Marca archiepiscopi Parisiensis: qui explicans canonem 53 Collectionis Africanæ, hæc ait: « Significat typhum sæcularem et tumorem quorundam episcoporum, qui dominatum in clero exercebant; et in cathedram elevati, ac si esset solium quoddam regium, et arx velut imperii, tyrannicam sibi dominationem vindicabant. » Tum statim ferme sequitur: « Sane cathedra episcopalis sublimior erat, et velut in fastigio constituta, unde possent episcopi de superiori loco fideles monere. » Sumptum autem istud videri potest ex Augustino, cujus hæc sunt verba ex enarratione in psalmum cxxvi: « Ideo altior locus positus est episcopis, ut ipsi superintendant et tanquam custodiant populum. » Et paulo post: « Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic et episcopis altior locus factus est. » Vide Henricum Valesium in annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebii lib. 7, cap. 30.

b *Qui laborat ad molam*, id est, usque ad inferioris ordinis pastores et præpositos: ne quis putaret hæc dici episcopis tantum; et paulo post addit hæc scripta esse, non solum propter episcopos, sed etiam propter abbates, præpositos et presbyteros, quos pastorum et rectorum nomine intelligi debere ait. Itaque diaconos etiam excludit a pastorum munere. Et tamen in his quoque sacerdotum agnovit Cyprianus alique veteres.

vobis sunt, obsecro consenior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator, pascite qui est in vobis gregem Dei, providentes non coacte, sed spontaneæ secundum Deum; neque turpis lucri gratia, sed vo-

luntarie; neque dominantes in cleris, sed facti gregis ex animo; et cum apparuerit princeps pastor, percipietis immarcescibilis gloriæ coronam. Amen.

LIBER CONTRA EORUM SUPERSTITIONEM

QUI PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM ADORATIONIS OBSEQUIUM DEFERENDUM PUTANT *.

Primum præceptum decalogi est dicente Deo: *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cælo sunt desuper, et quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, et non coles.* Ad quæ verba beatus Augustinus brevissime subjungit, dicens (*Homil. in Exod. cap. 1*): « In primo præcepto prohibetur aliqua in figmentis hominum Dei similitudo; non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla ejus inago coli debet, nisi illa quæ et hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo. » Hæc dicens beatus Augustinus docet nos breviter qualiter et cætera hujusmodi præcepta intelligere debeamus. Nam cum distincte dicatur non faciendam similitudinem omnium quæ in cælo sunt, aut quæ in terra, non de solis similitudinibus alienorum deorum intelligitur dictum, sed et de cælestibus creaturis, aut quæ in honore creatoris humanus sensus potuit excogitare. Propter quod et aperte Moyses loquitur ad populum, dicens: *Locutus est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis.* Et post pauca: *Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est Dominus vobis in Horeb de medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fe-*

minæ, similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cæle volantium, atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium qui sub terra morantur in aquis; ne forte oculis elevatis ad cælum, videas solem et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea et colas. In quibus verbis summopere notandum est, quia si opera manuum Dei non sunt adoranda et colenda, nec in honore Dei quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda et colenda, nec in honore eorum quorum similitudines esse dicuntur.

II. Ex libro sancti Augustini de Civitate Dei x (cap. 1) quibus modis cultus dicatur: « Videndum ac disserendum est, quantum Deus donat, immortales ac beati in cælestibus sedibus, dominationibus, principatibus, potestatibus constituti, quos isti deos, et ex quibus quosdam vel bonos dæmones, vel nobiscum angelos nominant, quomodo credendi sint velle a nobis religionem pietatemque servari; hoc est, ut apertius dicam, utrum etiam sibi, an tantum Deo suo, qui etiam noster est, placeat eis ut sacra faciamus et sacrificemus, vel aliqua nostra, seu nos ipsos religionis ritibus consecremus. Illic est enim divinitati, vel, si expressius dicendum est, deitati debitus cultus; propter quem uno verbo significandum, quoniam mihi satis idoneum non occurrit Latinum, Græco ubi necesse est insinuo quid velim dicere. Latrari:

BALUZII

NOTÆ. moverunt auctoritatem censuræ Hispanicæ ac cardinalis Baronii. Ego crediderim Agobardum scripsisse quod omnes tum in Gallia, ut etiam a Sirundo observatum est, sentiebant. Sane instituti mei non est pronuntiare de arduis hisce quæstionibus. Attamen silere non possum mihi valde placere decreta concilii Cameracensis habiti anno 1565 sub Maximiliano a Bergis, archiepiscopo Cameracensi, quod sic statuit in causa imaginum: « Imagines in templis nullæ statuuntur, nisi episcopi consensu et judicio. Si quæ autem erectæ fuerint, ac præ se ferant quidquam quod non deceat, neque prototypo congruat, tolli eas aut mutari jubeto. Doceatur præterea populus imagini nullum cultum deberi aut propter materiam, aut propter elegantiam, aut propter pretium operis, aut propter quidvis aliud quod sit in artificio aut imaginis substantia; sed propter rem significatam, ad quam hic cultus et honos præcipue refertur. Et sic admonendus esse animus orantis aut venerantis in rem signatam referri, et non in signum, quod nec audit, nec videt, nec sentit. » Vide Gulielmum Durandi in libro secundo de modo generalis concilii celebrandi, cap. 57.

* Invaluerat ævo Agobardi pessima superstitio, ut existimarent nonnulli imaginibus sanctorum ita ut Deificæ Trinitati servitium aut adorationem impendi debere. Quod adeo impium visum est Ecclesiæ Gallicanæ, ut et episcopi in synodo Francofordiensi congregati damnaverint secundam synodum Nicænam, quæ adorationem illam imaginum videbatur imperasse, et Carolus ipse Magnus stylum quoque adversus eam strinxisse putetur. Ludovico deinde Pio, Caroli filio, regnante, emicuit rursus in hoc argumento ardor episcoporum Galliæ: qui cum adorationem illam imaginum ferre non possent, nihil intentatum reliquerunt quo mentes fidelium ab eo errore revocarent. Et omnino, dum studebant veritati, videbantur facere contumeliam imaginibus, quibus crederes asseverasse nullum cultum deberi; retinendas tamen, ut ex earum aspectu fideles excitarentur ad imitationem sanctorum hominum. Unus multorum huic operi incubuit Agobardus, sed adeo vehementer, ut propterea existimaverint nonnulli librum hunc non esse admodum catholicum. Sed tamen quidam pii eruditique viri, post rem istam accurate discussam, senserunt nihil in eo esse quod aperte violet fidem Ecclesiæ, adeoque ab Agobardo sum-